

УДК 378.147: 373.546

Ковбаса Т.І.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПІДРУЧНИКІВ З МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ (ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ)

В статті проаналізовано зміст підручників з методики викладання технологій (трудового навчання) останньої чверті 20 століття. За основний критерій взято наявність елементів методичної системи. До компонентів методичної підготовки майбутніх вчителів технологій автор відносить: методику викладання трудового навчання (технологій) як науку та особливості проведення педагогічного дослідження; історію розвитку трудового навчання (технологій) та його систем; принципи, форми і методи навчання; трудове виховання учнів; позакласну роботу; навчально-матеріальна базу шкільної майстерні, міжпредметні зв'язки уроків технологій. Автор виділяє позитивні сторони і недоліки підручників. На основі проведеного дослідження автор пропонує доповнити зміст такими питаннями: правові основи педагогічної діяльності вчителя технологій; психічні і фізіологічні основи трудової діяльності школярів; складання тестів; застосування сучасних технічних засобів навчання і контролю; пошук і аналіз педагогічної інформації в Інтернет.

Ключові слова: *вчитель технологій, методична підготовка вчителів технологій, зміст навчання, підручник з методики викладання технологій (трудового навчання).*

Постановка проблеми. Важливим компонентом формування методичної компетентності студентів технологічних факультетів педагогічних вищих навчальних закладів є когнітивний. Розвиток багатьох елементів методичної майстерності базується на наявному інформаційному полі майбутнього вчителя. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють достатньо швидко отримувати різні відомості про предмети, явища, процеси, факти. Завдяки цьому зростає важливість аналітичних здібностей майбутніх педагогів. Тобто, можна констатувати той факт, що значно збільшилися вимоги до відбору змісту навчання і до процесу формування і розвитку професійних знань, педагогічного і аналітичного мислення студентів.

Як відзначає Готська І., зміст – це ключовий елемент будь-якої методичної системи навчання, тому що саме він є носієм потреб усередині цієї системи. Зміст є сукупністю знань й умінь, навичок з навчальної дисципліни і визначає ступінь потенційної задоволеності всіх груп потреб студентів [1, с. 50].

Проблеми формування змісту навчання для технологічної освіти також вивчали такі вчені, як С. Батишев, Г. Голубев, О. Коберник, В. Курок, В. Ледньов, О. Мороз, В. Овечкін, К. Платонов, М. Пригодій, В. Сидоренко, Н. Слюсаренко, Д. Тхоржевський, Ю. Хотунцев та інші.

Одним із основних носіїв інформації є підручники. Критичний аналіз змісту яких дозволяє виділити їхні переваги і недоліки, прослідкувати тенденцію розвитку, визначити перспективні напрями формування змісту навчальних посібників.

Метою статті є аналіз змісту підручників з методики викладання трудового навчання (технологій) останньої чверті ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Зміст освіти, за словами В. Полонського, – педагогічно інтерпретований і науково-обґрунтований досвід передачі від одного покоління іншому спеціально відібраних знань, способів діяльності, що втілюються в результаті їхнього засвоєння в уміння і навички, досвід творчої діяльності, цінностей і відносин, які в сукупності забезпечують різнобічні якості та спрямованість особистості, її інтелектуальний, моральний, естетичний, емоційний і фізичний розвиток [11, с. 59]. Подібне визначення є в роботах В. Ледньова [3], В. Краєвського, І. Лернера [12], Д. Тхоржевського [13].

Відомий вчений-педагог В. Ледньов детермінантами змісту освіти називає такі чинники [3]: особистий і соціальний досвід загальних видів діяльності; ступеневість освіти; поділ діяльності на теоретичну і практичну складові; розвиток творчих компонентів особистості тих, хто навчається; специфічність індивідуальних вимог учнів.

До змісту, як елементу методичної системи, ставлять вимоги [1, с. 50-52]: відповідність змісту цілям проєктованої багаторівневої методичної системи навчання; науковість змісту; відбиття в змісті структурних елементів науки від фактів і понять до теорій, адекватних цілям формованої методичної підсистеми; узагальненість наукових знань, відбитих у змісті, що сприяє зведенню різноманіття конкретних фактів, понять, визначень до меншої кількості, але більш узагальнених за своєю суттю фактів, понять, визначень.

Під час визначення поняття "зміст методичної підготовки вчителя технологій" ми виходили з позиції Полонського В. [11] і визначили його як систему спеціально відібраних знань, способів діяльності, що втілюються в результаті їхнього засвоєння в уміння й навички, досвід творчої діяльності, цінностей і відносин, у сукупності різнобічних рис і спрямованості особистості.

Аналіз підручників [2; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10] з методики викладання трудового навчання (технологій) проводився з урахуванням наявності в них загально методичних і часткових методичних компонентів.

Нами проаналізовано 8 підручників з методики викладання трудового навчання (технологій) щодо наявності кожного методичного компонента в конкретному підручнику.

У методиці викладання трудового навчання (технологій) на високому рівні розроблені: "Принципи навчання", "Форми навчання" й "Методи навчання". Рівень розробки таких важливих методичних питань, як "Історія розвитку основних проблем методики", "Виховання учнів у процесі викладання", "Технології цілісного педагогічного процесу", "Позакласна робота. Система додаткової освіти" відбиті в половині проаналізованих робіт.

Розглянемо детальніше відображення методичних компонентів у підручниках з методики викладання трудового навчання (технологій).

Компонент "Методика викладання трудового навчання (технології) як наука" висвітлений у більшості підручників, хоча жоден з авторів не розкриває такі його складові, як науково-дослідна робота студентів, логіка дослідження в методиці викладання трудового навчання (технології), методи перетворювальної діяльності.

Недостатньо повно розкриті питання, присвячене історії розвитку основних проблем методики викладання трудового навчання (технології). Усього в трьох підручниках [4; 6; 8] вміщено матеріал про розвиток трудового навчання в середній школі. У жодному підручнику не розкриті ідеї провідних методистів з предмету, не описаний досвід роботи новаторів.

Найбільш повно авторами розкривається зміст трудового навчання в школі. Межпредметні зв'язки в навчанні розглядають біля третини авторів. Навчання школярів технології в інших країнах описано в підручнику "Методика навчання технології учнів" за редакцією В. Симоненка [9]. Безсумнівний інтерес представляє питання про особливості викладання трудового навчання (технологій) у різних освітніх установах, але він ще не знайшов відображення в підручниках.

Компонент "Виховання учнів у процесі викладання" міститься у більшості проаналізованих навчальних підручників. Розкриваючи різні види виховання школярів у процесі трудової підготовки, автори не торкаються окремих видів виховання.

Розробленими в методиці викладання трудового навчання можна вважати системи й принципи трудового навчання. У підручниках "Методика трудового навчання із практикумом" за редакцією Д. Тхоржевського [6], "Основи методики трудового й професійного навчання" за редакцією В. Полякова [10] і "Основи методики трудового навчання" авторів В. Казакевича, В. Полякова, А. Ставровського [2] принципи навчання підрозділяються на дидактичні й основні.

Ми вважаємо такий розподіл принципів обґрунтованим. Виділення основних принципів навчання: політехнізму, поєднання навчання із продуктивною працею, профорієнтаційного спрямування трудового навчання – обумовлено практичною спрямованістю предмета на відміну від предметів природничого циклу, у яких визначаються тільки дидактичні принципи навчання. У підручнику "Методика навчання технології", розробленому авторським колективом під керівництвом В. Симоненка [5], перераховані такі основні принципи навчання технології учнів, як історизм й універсальність технологій, інтеграція матеріальних та інтелектуальних технологій, перспективність, придатність технологій у житті, їх прикладна направленість; економічність і екологічність технологій; безпека сьогодні та у перспективі, етичний підхід і гуманність нинішніх і майбутніх технологій. Варто поставити цей перелік принципів під сумнів, зробивши припущення, що вони є технологічними принципами виробництва.

Компонент "Форми навчання" наявний у всіх підручниках. Однак, на наш погляд, це питання розкрито безсистемно. У дидактиці прийнятий розподіл форм навчання на основні, додаткові та позаурочні (позакласні), а також форми організації діяльності учнів на заняттях.

У процесі вивчення компонента "Методи навчання" в основному розкриваються перцептивні методи навчання (передача і сприймання навчальної інформації за допомогою почуттів): словесні, наочні, аудіовізуальні, практичні [4; 6; 8; 10]. Тільки в підручнику В. Полякова, А. Ставровського "Загальна методика трудового навчання в старших класах" вперше запропоновано різні підходи до класифікації методів навчання. Проблемні методи і дидактичні основи проблемного навчання розкриті в підручнику "Методика трудового навчання із практикумом" за редакцією Д. Тхоржевського [6].

Засоби навчання розкриваються найчастіше у процесі опису навчально-матеріальної бази трудового навчання (технології) або методів демонстрації [4; 6]. Засоби навчання як елемент структури методики навчання розглядаються тільки в підручниках Є. Муравйова "Загальні основи методики викладання технології в загальноосвітніх установах" [8] і "Методика навчання технології" за редакцією В. Симоненка [9]. Слід також зазначити, що під час розгляду цього питання не простежується класифікація системи засобів навчання технології, що ускладнює сприйняття матеріалу.

Формування трудових умінь достатньо викладено в підручнику авторів В. Кальней, В. Капралова, В. Полякова "Основи методики трудового й професійного навчання" [10]. Багато авторів етапи

формування трудових операцій викладають у методах демонстрації прийомів роботи. Такий підхід не дозволяє створити в майбутнього вчителя уявлення про етапи формування й розвитку практичних умінь.

Майже у всіх підручниках описані етапи підготовки вчителів до уроків, види планувань. Тільки в одному підручнику "Методика навчання технологій" за редакцією В. Симоненка [9] розглядаються питання, присвячені конструюванню системи занять з технології. Але матеріал з розробки педагогічного процесу з погляду засвоєння учнями понять, умінь, досвіду творчої діяльності відсутній. Під час розгляду питання про контроль знань, умінь і навичок учнів представлений матеріал не дозволяє сформулювати уявлення про різноманітність форм, методів і засобів контролю.

У підручниках з методики викладання трудового навчання (технології) мало прикладів, що пояснюють теоретичні відомості, а це призводить до зниження цінності змісту, що часто носить характер повторення дидактики; не розкриваються складність і діалектичність процесу навчання технологій з урахуванням закономірностей розвитку й індивідуальних особливостей учнів.

Психологічні аспекти в підручниках з методикою викладання трудового навчання (технології) не знайшли свого відбиття. Знайомство із психологічними і дидактичними теоріями та концепціями допомагає вчителю глибше зрозуміти й оцінити шкільні програми і підручники, зробити правильний вибір, побачити головний напрям в удосконаленні навчального процесу. Опора на ці теорії й концепції дозволяє більш гнучко підійти до планування навчального процесу, краще задовольнити потреби учнів. Для того, щоб методично грамотно спроектувати засвоєння змісту навчального матеріалу учнями, необхідно знати умови ефективного протікання психічних процесів учнів на кожному етапі навчання. Ми вважаємо, що елементи методики навчання технології повинні розглядатися з погляду психології.

Завдання, представлені наприкінці розділів і тем підручників, в основному містять репродуктивний характер. Необхідно ввести творчі завдання на аналіз, порівняння, узагальнення теоретичних положень, пояснення й аргументацію своєї точки зору.

Висновок. Отже, у підручниках з методикою викладання трудового навчання (технологій) спираються на теоретичні положення, замість логічного доведення переважає інтуїтивно-описова форма міркування. Тому постала необхідність розробки підручників на основі новітніх психологічних і дидактичних концепцій, впровадження нового змісту. Так, на сучасному розвитку суспільства дуже важливим постає питання юридичної грамотності майбутнього вчителя. Враховуючи складність і небезпечність праці вчителя технологій, вважаємо за доцільне додати до змісту програм і підручників такі складові, як "Правові основи педагогічної діяльності вчителя технологій", "Психофізіологічні основи трудової діяльності школярів", "Навчально-матеріальна база навчальних майстерень".

Враховуючи сучасний інформаційно-технологічний розвиток техніки і технологій, запровадження нових навчальних методик, тестових методик діагностування навчальних досягнень учнів, вважаємо за доцільне ввести окремими розділами (темами) вивчення питань складання тестів, застосування сучасних технічних засобів навчання і контролю, пошуку і аналізу інформації у світовій мережі Інтернет. Для останнього розділу бажано провести класифікацію електронних сайтів (ресурсів). Наприклад, це можуть бути групи:

- методичних сайтів (статті, підручники, наочні засоби, рецензії на нову наукову і навчальну літературу визначеної тематики);
- організаційних (закони, стандарти, нормативно-правові акти, положення, накази тощо);
- педагогічно-програмні засоби для уроків технологій;
- інформаційні (із змістом про різні види виробничих, інформаційних, передових, професійних технологій).

Використані джерела

1. Готская И.Б. Маркетинговое проектирование методической системы обучения информатике студентов педвузов: Монография / И.Б. Готская. – СПб.: Изд. РГПУ им. А.И. Герцена, 1999. – 114 с.
2. Казакевич В.М. Основы методики трудового обучения / под ред. В. А. Полякова; В. М. Казакевич [и др.] . – М. : Просвещение, 1983. – 192 с.
3. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы: монография / В.С. Леднев. – М. : Высш. шк., 1991. – 224 с.
4. Лында А.С. Методика трудового обучения: учеб. пособ. для пед. вузов по спец. "Общетехнические дисциплины и труд" / А.С. Лында. – М. : Просвещение, 1977. – 231 с.
5. Методика обучения технологии: кн. для учителя / под ред. В. Д. Симоненко [и др.] – Брянск : Изд. Ишим. гос. пед. ин-та: НМЦ "Технология", 1998. – 295 с.
6. Методика трудового обучения: учеб. пособ. для учащихся пед. училищ // под ред. д-ра пед. наук Д.А. Тхоржевского. – М.: Просвещение, 1977. – 287 с.
7. Методика трудового обучения с практикумом : учеб. пособ. для пед. ин-тов / под ред. Д.А. Тхоржевского. – М.: Просвещение, 1987. – 447 с.

8. Муравьев Е.М. Общие основы методики преподавания технологии в общеобразовательных учреждениях: учеб. пособ. для студ. педвузов по спец. "Технология и предпринимательство" / Е. М. Муравьев. – Шуя: Изд. Шуйск. Педин-та, 1996. – 156 с.
9. Муравьев Е.М. Общие основы методики преподавания технологии: учеб. для вузов по спец. "Технология и предпринимательство" / Е.М. Муравьев, В.Д. Симоненко. – Брянск : БГПУ : Технология, 2000. – 235 с.
10. Основы методики трудового и профессионального обучения / под ред. В.А. Полякова. – М. : Просвещение, 1987. – 191 с.
11. Полонский В.М. Понятийно-терминологический словарь по народному образованию и педагогике / В.М. Полонский. – М. : ИТОиПРАО, 2001. – 128 с.
12. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера. – М. : Педагогика, 1983. – 352 с.
13. Тхоржевський Д.О. Про навчальний план з підготовки вчителя трудового навчання / Д.О. Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 2. – С. 37–43.

Kovbasa T.

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF CONTENT ON TEACHING METHODS TECHNOLOGY (LABOUR EDUCATION) TEXTBOOKS

The content of textbooks on methods of teaching technologies (labour training) in the last quarter of the 20th century are analyzed in the paper. The presence of components of methodical system is the main criterion for analysis. The author refers to the components of methodological training of future technologies teachers: methods of teaching of labour training (technologies) as a science and its features of research; history of labour training (technologies) and its systems; principles, forms and methods of training; labour education pupils; extra training; educational and material resources of the school workshop; interdisciplinary communications of technologies lessons. The author analyzes the advantages and disadvantages of textbooks. She proposes the following issues to add to the content of textbooks: the legal basis of the education for technologies teacher; psychological and physiological basis of pupillary labour activity; drafting tests; the use of modern means of training and control; search and analysis of educational information in the World Wide Web.

Key words: *technologies teacher, methodical training of technologies teachers, special training of technologies teachers, learning content, teaching methods technology (labour education) textbooks.*

Стаття надійшла до редакції 20.01.2015